

Van crisis-hoppen naar toekomstbestendig

DIRK HOLEMANS

Om de situatie waar we al enkele jaren in zitten te omschrijven, zie je meer en meer de term *polycrisis* opduiken. Die term wijst er terecht op dat de uitdagingen waar we mee te maken hebben meervoudig en gelijktijdig zijn. De coronacrisis is niet voorbij maar woedt nu opnieuw in China en verstoort zo globale aanvoerketens in de economie. De energiecrisis komt niet uit het niets — voor twintig jaar non-beleid betaal je vroeg of laat de prijs — maar de oorlog in Oekraïne zette die enorm op scherp. Ook oorlog is dus akelig nabij zonder dat iemand durft te voorspellen hoe die zal eindigen. Bij dit alles hoort nog de gierende ongelijkheid, klimaatontwrichting en ineenstorting van de biodiversiteit.

Genoeg elementen dus om van een *polycrisis* te spreken. Toch verhult het woord *crisis* de ware aard van de situatie waarin we ons bevinden. Het roept het beeld op van een heel moeilijke maar in de tijd beperkte periode, die we, als we de crisis goed aanpakken, achter ons kunnen laten. De kans dat we de hoger genoemde waaier aan crisissen binnen enkele jaren in zijn geheel achter ons hebben gelaten, is echter ongeveer nihil. Daarom spreken we beter van een *permacrisis*: we zitten nu in een permanente situatie waarbij oude zekerheden — een energiesysteem draaiend op goedkope fossiele energie, onbedreigde voedselproductie, stabiele seizoenen — verdampd zijn. En we betalen een veel hogere prijs dan

nodig omdat we, verblind door het neoliberale marktdenken, verzuimd hebben veerkracht op te bouwen. En dat zelfs op de meest cruciale domeinen, bijvoorbeeld: apothekers besteden nu zeker zes uur per week aan het rondbellen naar collega's en leveranciers om medicijnen te krijgen die ze zelf niet meer in stock hebben. Voorraden, dat was immers overbodig in een just-in-time-economie waar de vrachtwagens op de weg het magazijn zijn. En waarom nog in Europa pijnstillers produceren als dat in India zoveel goedkoper kan? Ondertussen weten we ook dat we nalieten onze strategische gasvoorraden aan te vullen. Sterker nog, in Nederland bleken een aantal van die installaties verkocht aan het Russische Gazprom.

Crisis-hoppen, dat is misschien wel de beste term om het falend beleidsmodel te beschrijven. We schuiven van de ene crisis — die dan alle aandacht opeist — naar de volgende, die zogenaamd uit het niets opdoemt. Terwijl de waarheid is dat de meeste crisissen niet *out of the blue* komen, ze zaten er aan te komen (wat iets anders is dan dat iemand precies kan voorspellen wanneer en hoe erg de crisis zal uitpakken). Coronacrisis? Al vele jaren ervoor verschenen rapporten over de risico's van nieuwe infectieziekten, verbonden met industriële landbouw en het alsmaar kappen van natuurgebieden waar onder meer ziekte-dragende zoogdieren zoals vleermuizen huizen.

Energiecrisis? Als we de lessen hadden geleerd uit de twee oliecrisisen van de jaren 1970 (jawel, zo lang geleden), woonden we nu allemaal in energiezuinige huizen in energiepositieve wijken. En zo kunnen we nog tal van voorbeelden geven.

Maar net zoals het op een na beste moment om een boom te planten vandaag is — het beste was tien jaar geleden — zo is het nu belangrijk om het roer om te gooien en een toekomstbestendig beleidsmodel te ontwikkelen dat onze samenleving veerkrachtig maakt. Dat betekent dat ze blijft functioneren terwijl ze zware en misschien wel verschillende schokken tegelijk ondergaat. Veerkracht is geen *rocket science*, maar de samenleving vormgeven op andere principes dan kortetermijndenken en winstmaximalisatie. Het vraagt de moed om de economie terug democratisch te kaderen, in plaats van economische belangen nu de besluitvorming te laten aansturen. Het vraagt het inzicht dat de oorzaken van de crisisen niet los van elkaar staan. En dat dus ook dezelfde oplossingen, als goed doordacht, op verschillende vlakken tegelijk een adequaat antwoord kunnen vormen.

Zo is het onvoorstelbaar dat we nog steeds geen *Marshallplan* hebben om in versneld tempo onze huizen energiezuinig en onze wijken energiepositief te maken. We zouden er al jaren mee bezig moeten zijn, wijk per wijk, zodat niemand achterblijft. Elke eenheid energie die we niet nodig hebben, is een bijdrage aan energie, klimaat- en sociaal beleid, maakt ons minder afhankelijk van Rusland en andere olie- en gasstaten en draagt bij tot budgettaire gezondheid van de overheid.

Veerkracht is niet nieuw, het weerklinkt ook in oude spreekwoorden als 'niet alle eieren in dezelfde mand leggen'. Je kan het ook modulariteit of redundantie noemen: zaken op verschillende plekken en wijzen produceren, alsook een zeker overschot aan capaciteit (denk ook aan bedden in ziekenhuizen) bewust in het systeem inbouwen. Zaken die allemaal zijn weggesnoeid in een *managerial* efficiëntiedenken. Dat beoogt vooral efficiëntie in termen van schaalvergroting, waardoor je net de kwetsbaarheid van het systeem verhoogt, als een enkele fout of besmetting heel het systeem kan platleggen. Diversiteit is een

ander kenmerk van veerkracht: een boer die tien gewassen op het veld heeft staan, zal minder kwetsbaar zijn bij droogte of plagen.

Het industriële landbouw- en voedselsysteem is het sterkste voorbeeld van een totaal gebrek aan veerkracht. Het is meer en meer in handen van een beperkt aantal megabedrijven, zowel wat zaaigoed, machines als meststoffen en pesticiden betreft. Ze promoten wereldwijd hetzelfde landbouwmodel en herleiden landbouwproducten tot mondiaal verhandelbare grondstoffen voor industrieel voedsel dat onze gezondheid schaadt. Monoculturen van exportgewassen putten de bodem uit en pesticiden vergiftigen het water, boeren verdienen hun brood niet meer en het industriële voedsel bevat minder voedingsstoffen dan vroeger. Elke veerkracht ontbreekt: we weten ondertussen hoe door hete zomers waterslurpende gewassen in waterarme gebieden onhoudbaar zijn, zoals de groenteteelt in delen van West-Vlaanderen. Maar ook te gek voor woorden is dat voedselvoorraden in handen zijn van private bedrijven. Die doen dat om winst te maken, niet om levens te redden. Daarom houden ze bijvoorbeeld ook geheim hoe groot hun voorraden zijn, zelfs voor regeringen. Veerkrachtig voedselsysteem, iemand?

Veerkracht betekent dan ook alternatieven ontwikkelen en dat gebeurt volop. In het voedsel- en landbouwsysteem kristalliseert dit alternatief zich uit rond het concept van agro-ecologie, wat zowel een burgerbeweging, een boerenpraktijk als een onderzoeksrichting is. Het gaat uit van relaties en verbondenheid, wat allemaal bijdraagt tot veerkracht en toekomstbestendigheid. Kernwoord is hier *zorg*: zorg dragen voor de bodem, maakt dat die terug water en voedingsstoffen vasthoudt en minder pathogene micro-organismen bevat. Die veerkracht weerspiegelt zich ook in een veelheid aan gewassen op agro-ecologische boerderijen, geteeld zonder input van pesticiden en kunstmeststoffen. Typisch voor een alternatief dat werkt aan veerkracht is de holistische benadering, waar de ecologische, economische en sociale dimensies samen bekeken worden. Een mooi voorbeeld hiervan zijn plukboerderijen, waar een lokale gemeenschap zich verbindt met de boer zodat die zich van een waardig inkomen

verzekerd weet op basis van jaarabonnementen. Agro-ecologie focust op de ontwikkeling van lokale netwerken en wil de controle over zaaigoed en grond terug in handen van de gemeenschappen leggen. En de beweging groeit: eind januari verzamelden op Kiemkracht, het eerste Festival voor Agro-Ecologie in Vlaanderen, tweehonderd enthousiaste boeren, onderzoekers, activisten en burgers. Zij lieten zien wat wetenschappers omschrijven als prefiguratieve praktijken: ze tonen letterlijk hoe het systeem in de toekomst er zou kunnen uitzien, op basis van bestaande werkende praktijken. Het is aan elk van ons om deze beweging sterker te maken en te verbinden met andere emancipatorische bewegingen. Want ook op vlak van wonen en energie is de toekomst bezig.